

Karolinen Olof Randbeck

av Bertil Olofsson

Ryttmästarebostället i Ö. Sallerup har innehafts av flera av Karl XII:s officerare, men bara en har till våra dagar lämnat något synligt spår efter sig.

Vid trappan från vägen mot kyrktornets västra sida ligger de sorgliga resterna av en gravhäll, som tidigare legat inne i kyrkan över kvarlevorna av majoren och ryttmästaren för Sallerups kompani, Olof Randbeck som avled i Ö. Sallerup 1739-03-07.

Genom en egen utförlig meritförteckning, bevarade brev och en likaså utförlig dödsruna i kyrkboken, vet vi ganska mycket om hans liv.

Uppväxt och familj.

Olof Randbeck föddes enligt egen och kyrkoherden Corvins uppgift på Öland och enligt Corvin i Långlöts socken. Han uppger i sin meritförteckning att födelseåret är 1673, men inskription på hällen säger 1670 den 11 juli. Corvin uppger att han var 69 år när han 1739 avled, alltså född 1670. Kanske har den som tillverkat gravhällen knackat in fel årtal och kanske har Corvin tagit fasta på detta när han förde in uppgiften i kyrkboken. Randbecks egen uppgift, 1673, som bekräftas i en annan källa, verkar troligast. I så fall var han 66 år när han avled.

Föräldrarnas namn är ännu okända, men enligt hans bröder Jonas och Nils bouppteckningar i Stockholm hade dom följande barn, osäkert i vilken ordning:

1. Nils Randbeck, skomakare, död 1716-12-? i Stockholm 1), 2).
Gift med 1 Sara Hansdotter.
Barn Gabriel född 1694-08-12 i Jakob och Johannes förs. i Stockholm 3). Troligen död ca 1710.
Gift med 2 Mätta Eriksdotter.
2. Olof Randbeck, ryttmästare, född 1673(0)-07-11 i Långlöt sn 4), död 1739-03-07 i Ö.Sallerup 5).
Gift med Margareta Öring, troligen född 1674 i Maria församling i Stockholm 6).
3. Anna Randbeck, "bondhustru på Öland". (ej funnen i källorna).
4. Jonas Randbeck, bokhållare, död 1709-02-2 i Stockholm 7).
Gift med Catharina Nedellberg, död 1711-01-19 i Stockholm.

Den svenska flottans många nederlag vid sjöstriderna mot Danmark 1676-77 lämnade Öland och smålandskusten öppna för den danske sjöhjälten Niels Juel att härja och plundra sommaren 1677. Prästgården i Långlöt brändes och många i socknen förlorade hem och egendom.

I Ö.Sallerups dödbok 5) har Corvin antecknat att Olof Randbeck "var föd på Öland och i Långlöts Socken och blef uti sin späda barndom af fienden, de Danska, med sin moder fördrifwen till Småland, kom så till Stockholm". Själv skriver han att han blev uppfostrad i Stockholm.

Någon med namnet Randbeck nämns inte i Långlöts enda bevarade kyrkbok från denna tid 8), i bänklängden från 1668 eller i någon mantalslängd. Möjligen hade fadern då ett vanligt patronymikon eller kanske någon militär befattning. Skrivningen "med sin moder fördrifwen" tyder på att fadern då kanske var avliden eller engagerad i flottan eller armén.

Någon koppling Långlöt – Småland – Stockholm har inte hittats och inte heller någon med namnet Randbeck (Ranbeck, Rambeck) utöver ovan nämnda.

De första åren som militär.

Olof Randbecks uppgifter i hans meritförteckning 4) stämmer väl med andra bevarade handlingar. Uppenbarligen var han vare sig av någon känd familj, rik eller adlig. Ändå fick göra sällskap med Magnus Stenbock som på våren 1693 reste från Stockholm via Köpenhamn, Holstein till svenska Stade. Därifrån reste man i juli till den kejserliga armén som leddes av prins Ludwig av Baden och deltog i en aktion mot fransmännen vid Heilbronn.

Randbeck deltog sedan på fransk sida under general Luxembourg och marskalk Duc de Villeroy

1695 i Brabant och Bryssel. Därefter besökte han Italien och Österrike och hade uppenbarligen nu skaffat tillräckliga meriter för att 1698 bli kvartermästare vid Nylands kavalleriregemente.

1699 var han, 26 år gammal, på permission i Stockholm. Möjligen gifte han sig då med Margareta Öring, som troligen var dotter till slusskrivaren Johan Öring och hans hustru Karin Larsdotter och var född 1674 i Maria församling på Södermalm i Stockholm 6).

Redan på hösten 1699 drogs, på grund av den överhängande krigsriskan, alla permissioner in. Han "blev då benådad att följa armén" och fick ansluta till kungens egen drabantkår som leddes av kaptenlöjtnanten och greven Arvid Bernhard Horn.

I "Stora nordiska kriget"

På våren 1700 angreps svenska besittningar av Danmark, Polen och senare Ryssland och därmed inleddes det som kom att kallas "stora nordiska kriget"

Randbeck har i sin meritförteckning relaterat sina insatser under dessa krigsår.

Dessa återges här i kronologisk ordning.

De båda första åren deltog han, möjligen som volontär, i drabantkåren.

Inledningsvis marscherade den svenska armén till Skåne för att därifrån angripa Danmark.

1700-07-25 landsteg de första förbanden vid Humlebaek, söder om Helsingör.

1700-08-08 slöts fred med Danmark

1700-10-01 avfärd sjöledes från Karlshamn

1700-10-06 ankomst till Pernau i svenska Livland.

1700-11-20 deltog han i slaget vid Narva och blev där sårad i axeln..

1701-07-07 ankomst till Riga

1702-07-09 deltog han i slaget vid Kliszów och blev där skjuten i vänster ben..

1702-07-16 föreslog översten Alexander Strömberg att till sekundlöjtnant för Sallerups kompani utse "Oluf Rambäck som hafwer uppehållit sig hos Hr Generalmajor Horn och gifwa honom ett gott beröm". Han blev dock istället adjutant vid detta kompani.

1704-01-19 föreslog överste Strömberg att han skulle bli sekundlöjtnant vid Livkompaniet, vilket beviljades.

1704-08-27 var han med vid stormningen av staden Lemberg.

1704-10-28, vid aktionen vid Punitz, blev hans häst skjuten.

1704-10-31, vid Oderbeltsch, blev åter hans häst skjuten.

1705-12-21 blev han förstelöjtnant vid ryttmästare Koskulls (Sallerups) kompani.

1708-02-20 blev han anderryttmästare vid samma kompani.

1708-06-?? blev enligt en källa Fredrik Arenkijl 1:ste ryttmästare efter Koskull som utnämnts till major, men enligt Randbecks uppgift i en skrivelse ca 1722 till kungen, begärde Arenkijl samma år 1708 sitt avsked och lämnade sin tjänst vid regementet. I stället blev, enligt samma skrivelse, Randbeck som sekundryttmästare förordnad att förestå kompaniet. Att detta är korrekt kan både dåvarande översten Örnstedt och majoren Koskull intyga, skriver han.

1709-01-07 ledde Randbeck kompaniet vid stormningen av staden Veprik.

1709-03-03 ingick Randbecks kompani i en kontingent om 600 ryttare när staden Stara Senschary intogs.

1709-06-28 ledde Randbeck kompaniet vid Poltava och fick två hästar skjutna under sig. Enligt hans relation återstod efter slaget 37 man varav många sårade. Hur många man var vid slagets början nämner han dock inte. Efter nederlaget drog sig armén söderut och blev då instängd vid Perevolotjna mellan den stora floden Dnjepr och bifloden Vorskla. Karl XII och ett mindre antal befäl och meniga tog sig över, däribland minst en ryttare från Randbecks kompani.

Fångenskapen och hustruns öde.

1709-07-01 blev han, vid kapitulationen vid Perevolotjna, tillsammans med övriga överlevande fånge och fick stanna 13 år i Ryssland.

I Ö.Sallerups dödbok har pastor Corvin skrivit att han tillbringade denna tid i Moskva som

stallmästare hos storkanslern greve "Hollofzin". Troligen avses greven Gabriel Golovkin 1660-1734 som var rysk utrikesminister och en av tsar Peters närmaste män.

Åren som förstelöjtnant innehade han löjtnantsbostället Hjära i Högseröds socken, men som andreryttmästare hade han inte något boställe. Hans hustru Margareta Öring uppehöll sig, enligt egen uppgift, under hans fångenskap hos en fattig prästman vid Söderhamns stad. 1717-10-16 var hon tillsammans med sin svägerska Anna Randbeck närvarande vid bouppteckningen efter svågern Nils Randbeck 1), men största delen av arvet hade denne testamenterat till sin hustru. I en odaterad skrivelse 9) ber Margareta Öring att få ut en del av sin fångne mans lön. Kanske var hon kvar i Söderhamn när ryssarna härjade och brände staden 1721-05-21. Skrivelsen besvarades 1721-08-28 då hon fick 50 daler silvermynt som nådegåva.

Hemkomsten.

1722-05-06 kom Olof Randbeck via Åbo 1722-03-10 hem från fångenskapen och 1722-06-22 fick han majors grad.

I en odaterad skrivelse till kungen 1722 9) bad han att få en tjänst som ryttmästare vid regementet. Vid placeringsdeputationens sammanträde 1723 fick han omdömet "god officer" och fick kaptenlöjtnants indelning.

I en långdragen process i Kristianstad mot regementsskrivaren Hans Ekelund försökte han att få ut sin och kamraternas inestående löner. Denne försvarade sig bland annat med att danskarna vid "Stenbockskriget" i början av 1710 förstört hans egendom och regementshandlingarna på Bäckaskog där han då bodde. Enligt Randbecks upprättade "reseräkningar" bodde han då på Araskoga i Färs härad 10) 11).

1725-04-03 blev han regementskvartermästare och enligt mantalslängden för 1728 12) brukade han då Gärds Köpinge nr 40. Han uppgavs då vara änkling. Om han fick träffa sin hustru efter hemkomsten får vi inte veta.

Ryttmästare i Östra Sallerup.

1734-09-23 fick han slutligen ryttmästares indelning vid Sallerups kompani, men eftersom han flera gånger blivit sårad och säkert frusit och farit illa under fälttåg och fångenskap var han sjuklig. Redan vid besiktningen av det nergångna ryttmästarbostället 1735 13) kunde han på grund av "sitt sjukliga tillstånd" inte närvara och löjtnanten Jean Christopher De la Myle fick fortsättningsvis oftast föra befälet.

1739-03-07 avled han i Ö. Sallerup, 66 år gammal och begravdes 1739-03-27.

I besiktningsprotokollet vid husesynen 1740 13) nämns att major Randbecks arvinge var majoren Christian Barnekow som senare blev landshövding över Kristianstad län. Detta tyder på att Randbeck troligen inte hade någon nära anhörig kvar i livet.

Pastor Corvin har i kyrkboken skrivit att han "War merendels siuk och sängliggande af Gickt; in på slutet låg han ständigt ifrån Sept: månads början intil d 7 Marti: då han avsomnade uti sit ålders 69 (troligen 66) år; har sin begravning i kyrkan neder mot funten, hwarföre han och förundnat till kyrkan 30 dal smt med begäran at hans lik i framtiden måtte få stå orubbat."

Corvin skriver 1747 i sin sockenbeskrivning om major Randbeck, att han är "begravnen uti kyrkan med Liksten öfver. Uppå hvilken står uthugget hans Liktext Esaia:60:v:19:20. Nedan under står ett utbrunnet och utsläkt lius med desse orden Jag hafver tient andra och förtärt mig sielf."

Gravhäll och egendom.

Hans "Liksten" ligger numera sönderslagen och med så gott som oläslig inskription vid trappan från vägen till kyrkogården, väster om tornet. De i släpljus fortfarande läsbara partierna bekräftar dock ovanstående uppgifter och innehåll och utseende kan därför med stor säkerhet rekonstrueras.

Gravhällen är unik och det enda minne som finns kvar från Sallerups kompani under stormaktstiden, med undantag från en karolinervärja med Fredrik I:s monogram, som ännu på 1940-talet tillsammans med två andra hängde på väggen inne i kyrkan och som mycket väl kan ha tillhört

Randbeck.

Någon bouppteckning efter Olof Randbeck har inte kunnat hittas men en del av hans tillhörigheter såldes på auktion 1739-10-12 där ett par pistoler köptes av efterträdaren på bostället, majoren Ridderschiöld, samt betsel och två nattbäcken av överstelöjtnant Schlippenbach. Pastor Corvin köpte en ljussax, men en finare sadel med tillbehör som ropades ut för 20 daler silvermynt blev inte såld. Denna köptes senare av skrivaren Mengell för detta belopp 14).

Har gravhällen någon framtid?

Kan man ta loss delarna, montera dem i sinsemellan korrekt läge på någon skyddad plats och kanske fylla i texten med svart färg? Den nedre vänstra delen av dagens hopfogade häll saknar ram med acantusslingor och tillhör någon annan gravsten, okänt vilken.

Föreningen "Jöns Henrikssons minne" som engagerat sig i detta, skulle då få ytterligare ett minnesmärke som uppmärksammar "Skvadronen" som nu hamnat lite i skymundan och Olof Randbeck skulle få en liten upprättelse eftersom han, liksom kyrkoherden Jöns Henriksson (död 1689), ville att hans gravvård skulle få stå kvar orubbad.

Men vad händer om man försöker ta loss delarna och rensar bort de fula cementlagningarna?

Många synliga sprickor gör att hällen kanske helt smulas sönder! Redan nu finns det lösa bitar och ett stort stycke riskerar att falla ner på vägen.

Kansk skulle man göra en noggrann dokumentation av hällen på sin nuvarande plats, laga så gott det går och sedan överlämna den till tidens tand ?

Ett svårt beslut, men det brådskar!

Källor

- 1) ArkivDigital: Stockholms rådhusrätt 1:a avd. F1a:85 (1718, sid 494-500)
- 2) ArkivDigital: Jacob och Johannes A1a:2, A1a:3, A1a:4
- 3) ArkivDigital: Jacob och Johannes C1a:11
- 4) SVAR: Krigsarkivet, Biografica, Mikrofilmade dossiéer R:3 (bild 153-161)
- 5) ArkivDigital: Ö.Sallerup C1:1
- 6) ArkivDigital: Stockholms rådhusrätt 1:a avd. F1a:28 (1679, sid 870-872)
- 7) ArkivDigital: Stockholms rådhusrätt 1:a avd. F1a:83 (1716, sid 896-900)
- 8) ArkivDigital: Långlöt C1:1
- 9) Riksarkivet: Arméns meritförteckningar M 1139
- 10) SVAR: Likvidationer: Stora nordiska kriget, kammarkollegi 2:dra avräkn.kontor nr 697 (bild 42-63)
- 11) SVAR: Likvidationer: Stora nordiska kriget, krigskollegii militiekontor, S.sk.kav.reg.(spridda bilder)
- 12) SVAR: Mantalslängder 1642-1820, L-län, Köpinge, 1728 (bild 17)
- 13) Landsarkivet i Lund: Malmöhus läns landskontors arkiv G VIIb:10 1735 resp. 1740
- 14) Lunds universitetsbibliotek: De la Gardieska arkivet, Historiska handlingar 19:1, Fredrik I

Litteratur

Mellanskåningen 2006:2: "Värjorna i Östra Sallerups kyrka".

Mellanskåningen 2012:2: "Gravarna i Östra Sallerups kyrka".

Niels Juels flåde / Jörgen H. Barfod / Köbenhavn 1997.

Skånska dragonregementets historia del 2 och 3 / C.G. Platen /Stockholm 1911 / Malmö 1945

Stormaktens sista krig / Olle Larsson / Lund 2009.

Sockenbeskrivningar från Frosta härad 1747 / Carlquist / 1920

Karoliner / Åberg-Göransson / 1976

